

1. PEATÜKK

Reede, 7. september

ASLAK RØK PEATUS küla ainsa poe ukse ees. Kell oli pool kaks. Ta süütas sigareti. Tõmbas nikotiini kopsudesse ja jälgis, kuidas kaks pilve sinisel taustal aeglaselt ühte sulasid. Üks auto tuli ja jäi seisma. Juht, naine, kes oli Aslaki mälestustes alati iidvana olnud, ronis autost välja ja suundus kargule toetudes aegamisi ukse poole. Aslak Rødist möödudes saatis naine tema poole vaevu kuuldava tere. Hetkel, mil automaatused avanesid ja naise sisse lasid, kostis leti tagant Glenni hää, millele järgnes viisakas naer noorelt mehelt, kes oma oste parasjagu kotti pani.

Aslak Rød silmitses sigareti hõõguvat otsa.

Ta oli kuulanud Glenni halbu nalju juba sellest ajast peale, kui mees üle kahekümne aasta tagasi seal tööle asus. Selle võis enam-vähem välja kannatada, kuni nad olid ruumis kahekesi. Ja jah, vahel harva tabas Glenn ka märki. Kahjuks ei saanud Glenn aga aru, millal miski enam naljakas ei olnud. Talle ei jõudnud kohale, millal oleks aeg suu kinni panna. Muudkui paiskas välja ühe kehva nalja teise järel, samal ajal kui kliendid oma kaubad lindile ladusid, maksid, ostud kotti panid ja lahkusid, ise silmi pööritades, nagu praegu tegi Aslak.

Poe juhataja heitis pilgu tee poe ja bensiinijaama vahel. Tegi suitsu tõmmates parkimisplatsil tiiru. Pilk libises kiivris mootorratturile, kes teisel pool teed kütust tankis.

Uksed avanesid taas. Välja tuli noor mees, kes oli poes viisakalt naernud. Ta soovis Aslak Rødile head nädalavahetust ja läks auto poole, kummagi käe otsas poekott.

„Sulle samuti,“ vastas Aslak ja raputas sigaretilt tuhka. „Tervita koduseid.“

Suits sai otsa. Ta kustutas koni talla all ja läks tagasi poodi. Peatus kassa ees, kus istus Glenn. Ruumi kaugemas otsas kriuksatas piimakapi uks, kui see avati.

„Seda tuleb õlitada,“ ütles Glenn, keeras lahti limonaadipudeli korgi ja torkas pudelisuu täidlaste huulte vahele.

„No miks sa siis ei õlita, Glenn?“

Selle asemel et vastata, kulistas Glenn kaks kiiret sõõmu. Lauaventilaator tema kõrval töötas täisvõimsusel, aga kasu sellest eriti polnud. Glenni laup läikis higist. Kaenla all olid suured laialivalgunud silmatorkavad tumedad laigud ja kummagi rinna all oli higitriip. Glenn higistas alati, kas oli siis 20 kraadi sooja või 20 kraadi külma.

„Kas peakontorist on täna midagi uut kuulda?“ küsis Glenn korki pudelile keerates. „Selle sinu ettepaneku kohta?“

Kui poe eelmine omanik pensionile läks ja otsustas müüa oma kolme põlvkonna vanuse pereettevõtte supermarketiketile, oli Aslak Rød arvanud, et enamjaolt jääb kõik samaks. Ta oli mööda pannud. Ketijuhthkond sulges kohe tema külmleti. See oli tegelikult esimene asi, mis nad tegid. Sinna, kus ta oli juba alates 1984. aastast, kui ta oli veel õpipoiss, viilutanud ja müünud kõrge kvaliteedilist liha, paigaldati kolm uut külmikut, mis olid täis vaakumpakendatud toitu. Muidugi oli ta kaalunud, kas kandideerida tööle mõnda külmletti Haldenis, aga kui talle pakuti Aremarkis *uue* toidupoje juhataja kohta, oli ta olnud piisavalt rumal, et see vastu võtta. Nüüd oli juba hilja. Kes ikka palkaks mehe, kes on üle viiekümne? Mitte keegi. Aga kaks nädalat tagasi tuli tal pähe üks mõte, mida ta jagas Glenniga ja Emilyga, ning mõlemad reageerisid positiivselt. Järgmisel päeval saatis ta Oslo peakontorisse e-kirja, kus selgitas, et sooviks poes sisse seada väikese külmleti. Mitte nii suure nagu vana – ta ei suudaks seda üksi hallata ja lisatööjõuks eelarves ressursi pole, aga lihtsalt ühe tagasihoidliku nurgakese. Väike koht, kus ta saaks teha seda, mida kõige paremini oskab: lõigata kvaliteetset värsket liha.

„Vastust pole veel tulnud, aga eile hommikul saatsin neile uue meili. Lisasin mõned visandid, kuidas olen mõelnud seda teha. Et näidata, et võtan asja tõsiselt.“

„Nutikas,“ ütles Glenn. „Aga mis sa siis ette võtad, kui nad ei ütlevad?“

„Lasen end maha.“

Glenn naeris, nii et kõht ja põsed hüplesid.

„Aga päriselt, mis sa siis teed?“

„Siis nad ütlevad ei. Ma ei saa sinna midagi parata, aga olen positiivne. Saatsin neile ka vanad müügiandmed, sellest ajast kui mul lett veel oli, ja palusin neid võrrelda viimaste aastatega. Kui nad ka ei oska liita ja lahutada, siis see peaks neile selge olema, et kvaliteetne liha ja hea teenindus tooksid endiselt kasumit.“

Glenn haaras taas oma limonaadi. Keeras korgi lahti ja päris: „Tead, kuidas nimetatakse endist tüdruksõpra, kui ta on rahvuselt saam?“

„Ei tea,“ vastas Aslak Rød oiates.

„Eksaam.“

Aslak Rød raputas käega lüües pead ja sammus edasi, Glenn selja taga naermas.

„See on muide välja tulnud,“ hüüdis Glenn talle järele.

„Misasi?“ küsis Aslak Rød, samal ajal kui ta riulitel kuivainepakke sirgemasse ritta sättis.

„See taskuhäälingusaade muidugi, mille jaoks minuga intervjuu tehti.“

Glenn kergitas oma mobiili.

„Ma sain selle meilile, nii et saan enne esmaspäevast avaldamist ära kuulata. Kas sa teadsid, et seda kuulab igal nädalal 150 000 inimest?“ Glenn osutas endale ja naeratas laialt. „Sellest mehest saab nüüd kuulsus.“

Aslak Rød tuli tagasi kassade juurde.

„Las ma kuulan.“

Glenn ulatas talle telefoni. See oli rasvane.

„Oled jälle krõpse sünnud?“ küsis Aslak Rød.

„Jah. Vajuta lihtsalt manusele.“

„Glenn, ma ei ole loll,“ vastas Aslak ja hakkas ära minema.

„Tahad, ma annan kõrvaklapid ka?“

„Ei.“

Puhkeruumis pani Aslak telefoni lauale ja vajutas helifailile. Ta vaatas üles seinale, kus rippusid tema noad. Needsamad, mis isa oli kinkinud, kui Aslak lihuniku meistritunnistuse kätte sai. Nüüd olid need ainsad asjad selles hoones, mis talle meenutasid, kes ta tegelikult on.

„Sa kuulad „Krimisaadet“,“ teatas hääl lihtsate kitarrikäikude saatel, mis moodustasid saate algusmeloodia.

Aslak Rød läks ja võttis külmkapist piimapaki.

„Minu vastas istub tõsise ilmega mees, kel habe aetud.“ Hääl oli tõsine ja selge. „Tema silmad on pruunid. Lühikesed mustad juuksed on hallisegused. Õlad laiad. Teda vaadates on raske uskuda, et ta on elanud elu, millest vägi-vald, mõrvad ja muud rasked kuriteod moodustavad sama loomuliku osa argipäevast kui teistele maksavorst leiva peal. Nüüd saad koos minuga tuttavaks mehega, kes oli aastaid Kripose lipulaev. Minu nimi on Kristian Bolstad.“

Uuesti kõlasid kitarrikäigud. Aslak Rød jõi otse pakist piima ja rõhatas vaikselt.

„Endine kriminaalpolitsei vanemkomissar ja mõrvauurija Harald Uteng – suur aitäh, et sa lõpuks nõustusid mulle külla tulema.“

„Tänan,“ vastas Harald Uteng.

„Kuulajale ütlen niipalju: ma olen varemgi proovinud Haraldit saatesse saada. Pärast nelja äraütlemist andsin alla, aga paar kuud tagasi helistas ta mulle ise ja küsis, kas mul on endiselt huvi. Sellest räägime hiljem pikemalt. Kõigepealt aga veidi sinust, Harald. *Nelikümmend seitse* aastat politseis, neist nelikümmend mõrvauurijana Kriposes.“

„Noh,“ ütles Harald Uteng, „viimastel aastatel ma tehniliselt enam politseinik ei olnud, kuigi töötasin ikka osakonnas edasi.“

„Sest sa pidid 57-aastaselt pensionile jääma?“

„Mõnedes ametites, näiteks politseis, on lubatud pensionile minna 57-aastaselt, aga taotlesin tööjõunõukogult erandit, ja kuna vastasin endiselt ametinõuetele, anti mulle pikendus. Kui sain 62, siis rohkem enam pikendada ei saanud.“

„Aga sa ei tahtnud pensionile jääda?“

„Tol hetkel arvasin tegelikult, et olen selleks valmis. Olin vaid 20, kui politseis tööle hakkasin. Sel ajal polnud nii nagu praegu. Siis piisas näiteks, kui olid kaitseväes käinud. Töötasin lühikest aega Oslo politsei patrullüksuses ja siis kandideerisin keskkriminaalpolitsei mõrvarühma, mida me nüüd kõik tunneme kui Kripost.“

„Pärast nii pikka juurdlustööd võiks ju arvata, et sul sai sellest küllalt?“

„Jah, aga kui ma viimast korda Kripose udest välja astusin, tundsin end nagu väike poiss, kes suvevaheaja alguses maha unustati, kui teised lapsed laagrisse läksid. Korraga oli kõik lihtsalt tühi. Läbi. Otsas. Ma olin lihtsalt kuradi üks. Ees ootas lõputult vaba aega. Kõik, mida ma teadsin, oli läinud.“

Aslak Rød jõi uue lonksu, pani piimapaki tagasi külmi-kusse ja pühkis suu ümbrust käeseljaga.

„Ja siis sai sinust politseikõrgkooli õppejõud, kes muu hulgas tegeles mõrvauurijate täiendõppega. Seal lõpetasid kuus kuud tagasi, kui said 67. Kas nad pidid su väevõimuga välja lükkama?“

„Palju puudu ei jäänud,“ lausus Harald Uteng muheledes. „Sellest on nüüd mõned kuud möödunud, aga ikka on imelik ärgata nii, et kuhugi minna ei ole.“

Aslak Rød võttis viiest lihunikunoast kõige väiksema, istus ja tõmbas pöidlaga põiki üle tera.

„Sa ütlesid, et tundsid end pensionile jäädes üksildasena. Kas sul ei olnud perekonda, kes oleks tahtnud sinuga rohkem aega veeta?“

„Ei,“ vastas mees kiiresti. „Ma olin kunagi abielus, aga ... Mõrvauurija töö on ajaliselt nagu iga teine töö ja samas oled sa kogu aeg tööl. Kogu aeg mõtled. Kogu aeg ajad taga. Kui tuleb nädalavahetus ja sa istud oma naisega ja pead lõõgastuma ... Kui käimas oli aktiivne juurdlus, siis ei suutnud ma seda kunagi. See on natuke nagu see laul ... *You can check out any time you like, but you can never leave.*“*

„The Eagles,“ sõnas Kristian Bolstad. „Hotel California“.

„Nii et ma saan oma endisest naisest aru. Ma poleks isegi tahtnud endaga abielus olla.“

„Nelja aastakümne jooksul oled uurinud mitmeid suurt tähelepanu saanud mõrvajuhtumeid, aga nende aastate jooksul oled andnud ainult *ühe* intervjuu, kui seda üldse nii nimetada saab. Miks?“

„Tõtt-öelda tohtisin intervjuusid anda vaid juhul, kui kõik, mida öelda kavatsesin, oli eelnevalt heaks kiidetud. Ma olin veidi liiga otsekohene. Nii et otsustasin neid üldse mitte anda ja jätsin kogu selle suhtluse Kripose pressiesindajale.“

Telefoni kõlarist kostis paberikahinat.

„Mul on käes VG number 5. oktoobrist 1989. Esilehel on Haraldi foto ja teda on tsiteeritud järgmiselt:

„*Mul on hea meel, et politseinikuks olemisega ei käi kaasas talaar ja kohtunikuhaamer.*““ Järgnes lühike vaikus. „Sa noogutad, Harald, aga mida sa *tegelikult* selle avaldusega silmas pidasid?“

„Ma olen aastate jooksul töötanud nii paljude juhtumitega ja vahel tekib küsimus: kas ta päriselt väärib seda?“

„Kas sa räägid nüüd kurjategijast?“ küsis Kristian Bolstad.

„Jah. Mõnikord on mängus ka muud tegurid.“

„Kas saad mõne näite tuua?“

* Võid igal ajal end välja registreerida, kuid ei saa kunagi lahkuda – ingl k. *Siin ja edaspidi tõlkija märkused.*

„Pole mingi saladus, millise juhtumi kohta see tsitaat käis,“ ütles Harald Uteng. „Ma seisin selle taga 1989. aastal ja seisan selle taga kuni surmani.“

„Kas sa räägiksid meie kuulajatele, milles oli asi?“

Aslak Rød nägi noa läikivalt teralt oma peegeldust. Puhkeruumi uks avanes. Glenn täitis kogu ukseava. Aslak pani saate pausile.

„Kas mind on juba mainitud?“ tahtis Glenn teada.

Aslak hingas sisse ja raskelt välja.

„Ei.“

„Aga kas saade on hea?“

Aslak kummardus ettepoole ja vaatas ekraani.

„Ma olen kuulanud neli minutit ja nelikümmend kuus sekundit.“

„Ah soo.“

„Glenn, kuule.“ Aslaki pilk libises figuurile ukseavas.

„Kas sa oled mulle ütle mata kellegi tööle võtnud?“

„Mida sa silmas pead?“

„Kas sa oled kellelegi selles poes töökoha andnud, ilma et oleksid mind teavitanud?“

„Ah?“ Glenn naeris närviliselt. „Misasja, ei ole.“

„Ehk siis teisisõnu – kliendid teenindavad end seal ees nüüd ise? Kui sina seisad *siin* ja mitte kassas?“

„Ahjaa, selles mõttes küll.“ Uus, närviline naer. „Ma lähen nüüd tagasi.“

Glenn tatsas minema ja sulges enda järel ukse. Aslak pani saate jälle mängima.

„Üks isa tuli koju ning leidis oma üheteistaastase tütre vägistatuna ja väärkohelduna elutoa põrandalt,“ jätkas Harald Uteng. „Ta vaakus hinge. Tundmatuseni läbi pekstud. Kui tüdruk seal kiirabi ootas, küsis isa, kes seda tegi, mille peale tütar ütles ühe nime. See kuulus 26-aastasele mehele, kes elas samal tänaval. Isa sõitis koos tütreaga kiirabi-autos haiglasse. Seal ei olnud tüdruk võimeline politseiga rääkima ja isa otsustas samuti vaikida. Ta oli juba otsuse langetanud. Sama päeva hilisõhtul läks isa tole 26-aastase

mehe majja napi saja meetri kaugusel tema enda kodust. Kui mees ukse avas, surus isa jahipüssi toru talle kõri alla. Jutu järgi sõnagi lausumata. Lihtsalt vajutas päästikule. Ja siis võib küsida: kas isa väaris neljateistkümneaastast vangistust? Õiguslikult – *kindlasti*. Aga kui õiguslikud aspektid hetkeks kõrvale jätame? Kas mees, kes vägistas ja purustas üheteistaastase tüdruku elu, väaris surma? Võib-olla? Sest mida peaks ühiskond taoliste inimestega pihta hakkama? Mina usun, et sellise teo puhul ei ole paranduseks kohta ja ma pole seda kunagi varjanud. Sest minu arvates ei oleks see 26-aastane mees tohtinud üldse vaba olla. Ta oleks pidanud juba kinni istuma.“

„Ta oli kahtlusalune ühe kolmeteistaastase tüdruku mõrvas Trondheimis mõned aastad varem, eks?“

„Jah. Ta jäeti vabadusse ja ta kolis kohta, kus keegi ei teadnud, kes ta on. Tol ajal oli see veel võimalik.“

„Sa ei kahelnud kunagi, et tema tappis selle tüdruku Trondheimis?“

„Mitte hetkekski. Aga ma ei suutnud seda kunagi tõestada. Kui oleksin suutnud, oleks ühiskond pääsenud kolmest traagilisest sündmusest: üheteistaastast tüdrukut poleks vägistatud, tema isast ei oleks tõenäoliselt saanud tapjat ja kurjategija oleks veel elus – kuigi ilmselt kandmas 21-aastast ennetavat karistust. Aga tulles tagasi mu ütluse juurde, sest see tekitab uue küsimuse: mis siis, kui tüdruku isa jälle enesevalitsuse kaotab? Kes siis pihta saab? Mina sellele vastata ei oska. Just seepärast olen tänulik, et minu ülesanne oli jääda tõendite ja faktide juurde. Kui mul oleks olnud kohtuniku talaar ja haamer, oleksin ma *pidanud* ta süüdi mõistma isegi siis, kui ta ehk ei väärinud päevagi trellide taga. Sest ühiskonda tuleb kaitsta, Kristian. Isegi kui too õnnetu isa tegi seda, mida me kõik tema olukorras oleksime tahtnud teha, peab esimesena tulema ühiskond. *Alati*.“

„Kas sa mõistsid käsku vaikida, mille su ülemused sulle pärast seda andsid?“

„Jah, loomulikult. See oli minust mõtlematu. Ma oleksin pidanud selle enda teada hoidma.“

„Sulle, kes sa kuulad,“ ütles Kristian Bolstad. „Nüüd asume juhtumi juurde, mis pani Haraldi minuga ühendust võtma. Mul on käes üks vana mustvalge pressifoto. See on tehtud 1991. aasta detsembris, Aremarkis metsas ühe kivi-hüti ees. Hütt on politseilindiga piiratud. Harald kannab pikka tumedat mantlit. Tema kõrval seisab noorem kolleeg. On näha, et mõlemad on sügavalt puudutatud. See oli raske juhtum, Harald?“

„Jah,“ vastas Harald Uteng pärast pikka pausi. „See juhtum oli ... kohutav.“